

РЕГУЛЮВАННЯ ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, АБО АНТИКРИЗОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Сідак Святослав Васильович,

*старший викладач кафедри європейської інтеграції та економіки
факультету міжнародних відносин УжНУ*

Вступ

Функціонування ринкової економіки, як будь-якої економічної системи, не є рівномірним і безперервним. Економічне зростання час від часу чергується процесами застою та спаду обсягів виробництва, тобто зниженням усієї економічної (ділової) активності. Такі періодичні коливання свідчать про циклічний характер економічного розвитку.

Як відомо, сучасне суспільство прагне до постійного поліпшення рівня й умов життя, які може забезпечити тільки стійкий економічний ріст. Однак спостереження показують, що довгостроковий економічний ріст не є рівномірним, а постійно переривається періодами економічної нестабільності. Підйоми і спади рівнів економічної активності, що ідуть один за одним прийнято називати діловим чи економічним циклом. Термін "цикл" вживається в біології й інших науках для позначення таких подій, що постійно повторюються, але не обов'язково в однаковому ступені. Тому є всі підстави думати, що рух ділового життя суспільства протікає у формі циклів, сутність яких полягає в наявності повторюваної послідовності змін. Діловий цикл припускає рух трьох величин: обсягу зайнятості, обсягу продукції і рівня цін.

Фінансова криза - глибокий розлад фінансової системи держави, зумовлений різними економічними, політичними та зовнішніми чинниками.

Світова фінансова криза, що розпочалась у 2007 році зачепила в тій чи іншій мірі економіки більшості країн світу. В тому числі наслідки кризи були відчутні і в Україні.

Кризу, що почала проявлятися з кінця 2007 р. у США і розповсюдилась з середини 2008 р. на розвинуті країни й на країни, які розвиваються, сьогодні практично усі називають світовою фінансовою кризою. Вона є глобальною, оскільки від неї страждають як економіки розвинутих індустріальних країн, так і економіки країн, які розвиваються, та країни з перехідною економікою, що спільно утворюють світовий ринок. З одного боку, розвинуті індустріальні країни є носіями кризи в зв'язку з тим, що вони характеризуються низькою ефективністю від подальшого вкладання капіталу з огляду на низькі рівні процентних ставок через достатні (надлишкові) обсяги капіталу. З іншого боку, країни, що розвиваються та трансформаційні країни є

привабливими країнами для глобальних інвесторів з точки зору високих процентних ставок з огляду на дефіцит капіталу в цих країнах.

Теоретичні засади циклічності розвитку економіки

Економічні коливання ділової активності суттєво відрізняються в межах однієї країни у різні проміжки часу та в різних країнах у межах одного історичного періоду за тривалістю, причинами, що їх породжують, та періодичністю. Саме тому існують різні теорії, що прагнуть пояснити причини, зміст та наслідки економічних коливань [1].

Причини циклічних коливань економічного розвитку економісти різних часів пояснювали з різних позицій. У XIX столітті Ж. Б.Сей, Д. Рікардо та ін. вважали, що загальні кризи неможливі, часткові кризи надвиробництва пояснювали порушенням пропорційності між різними галузями виробництва. Вони вважали, що рух ринкової економіки сам відновлює цю пропорційність. Протягом XX століття економічні кризи неодноразово потрясли світ. Вчені підходили до розгляду цього явища з різних позицій. Зокрема, Дж. М. Кейнс, Е. Хансен пояснювали кризи недостею схильністю людей до споживання. На їх думку, доходи населення зростають швидше, ніж обсяги споживання. Вихід з кризи, відповідно до цієї позиції, полягає у стимулюванні сукупного споживання. Монетаристи на чолі з М. Фрідменом причини криз вбачають у недоліках кредитно-грошової політики [2, с. 475].

Економічний цикл характеризується періодичним зростанням та падінням ділової активності, що виявляються у невідповідності сукупного попиту та сукупної пропозиції.

Свідченням циклічних коливань економіки є коливання таких показників ділової (економічної) активності [3, с.345]:

- змін у темпах приросту ВВП;
- змін у темпах зростання обсягів продажу;
- змін загального рівня цін;
- змін рівня безробіття та інфляції;
- змін у рівнях завантаження виробничих потужностей.

Американські вчені-економетрики у праці «Аналіз бізнес циклів» (1946 р.) запропонували класифікацію макроекономічних змінних залежно від того, як вони змінюються на різних фазах циклу:

– **проциклічні змінні** мають тенденцію до зростання у фазі піднесення та до зменшення у фазі падіння;

– **антициклічні змінні** мають тенденцію до зростання в фазі падіння та до зменшення у фазі піднесення;

– **ациклічні змінні** - такі змінні, динаміка яких безпосередньо не пов'язана з фазами циклу ділової активності.

Залежно від щільності зв'язку між проциклічними змінними та циклічними коливаннями, їх (проциклічні змінні) поділяють на змінні, щільно пов'язані з циклом (сукупний випуск, прибуток від бізнесу, швидкість обороту грошей, рівень цін і т. ін.) та ті, яким властивий слабший зв'язок із циклом ділової активності (виробництво товарів повсякденного вжитку, виробництво сільськогосподарської продукції, добування природних ресурсів, ціни на природні ресурси та сільськогосподарську продукцію тощо.).

Прикладами антициклічних змінних можуть слугувати [3, с. 345]:

- зростання запасів у період зменшення обсягів виробництва і продаж та, навпаки, зменшення запасів у період піднесення;
- зростання безробіття у період падіння виробництва та навпаки;
- зростання рівня банкрутств у період депресії та зменшення у період піднесення тощо.

Прикладом ациклічних змінних є незалежний від фази циклу обсяг експорту для США.

Діловий цикл поділяють на фази. Класичний цикл ділової активності має чотири фази. Він починається з падіння ділової активності й закінчується фазою піднесення. Схематично класичний цикл ділової активності подано на рис. 1.

Цикл - це період між двома паліннями обсягів національного виробництва, або це період між двома кризами [3, с.346].

Цикл має 4 фази: криза, депресія, поживлення та промислове піднесення.

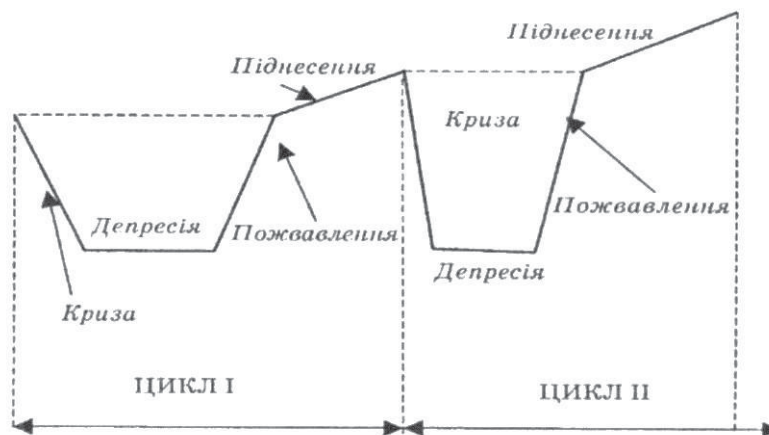

Рис. 1. Схема класичного ділового циклу XIX ст. [3, с. 346]

Ознаки економічної кризи:

- перевиробництво товарів порівняно з платоспроможним попитом на них;
- різке падіння цін зумовлене перевищенням пропозиції над попитом;
- падіння обсягів виробництва і, як правило, падіння норми прибутковості;
- зростання запасів;
- збільшення кількості банкрутств;
- зростання рівня безробіття;
- падіння рівня доходів;
- потрясіння кредитної системи (різке зростання норми процента у зв'язку з тим, що попит на гроші зростає, а пропозиція зменшується внаслідок відпливу грошових капіталів із банків, різке скорочення комерційних і банківських кредитів, падіння курсу акцій і облігацій і т. ін.).

Характерні ознаки депресії:

- зменшення запасів;
- призупинення різкого падіння цін;
- призупинення падіння виробництва;
- зменшення позикового процента.

Ознаки поживлення та піднесення:

- зростання виробництва;
- зростання загального рівня цін;
- зменшення рівня безробіття;
- зменшення запасів;
- зростання рівня доходів;
- розширення кредиту (кредитна експансія) тощо.

Потрібно зазначити, що і поживлення і піднесення мають спільні характеристики. Відмінність між ними полягає в тому, що у фазі поживлення еконо-

міка досягає докризового стану, а у фазі піднесення - перевищує до кризовий розвиток економіки [4].

Циклічність як об'єктивна закономірність економічного розвитку за своїм змістом багатоструктурна [5, с.328]. Якщо в основу критерію класифікації покласти довготривалість, то вона буде мати: малі цикли (короткострокові коливання ділової активності, які продовжуються 3-4 роки); середні цикли (строком 7-11 років); великі цикли (періодичність яких становить 40-60 років); вікові циклічні коливання, наприклад вікові цикли лідерства.

Проте критерій довготривалості лише один з можливих. Типи циклів розрізняються неоднозначністю матеріальної основи розвитку, характером впливу на економічні процеси. Крім того, різні цикли накладаються один на один, що ускладнює їхню диференціацію.

У структурі циклічного економічного розвитку найрельєфніше виражаються середні промислові цикли. Вони найближче взаємодіють з малими циклами і найдієвіше впливають на розвиток економічних процесів. Саме тому середні цикли визначаються як базові [5, с. 330].

Усі кризи різняться між собою, оскільки кожна з них історично неповторна та індивідуальна. Пояснити їхню суть за допомогою лише якоїсь однієї групи факторів неможливо. Проте можна виділити ряд загальних закономірностей, які властиві усім їм.

1. Економічні цикли середньої тривалості мають чотири послідовні фази: кризу, депресію, поживлення, піднесення. Визначальними моментами серед цих фаз є криза і піднесення. Перехід від однієї фази циклу до іншої здійснюється автоматично - на основі ринкових саморегуляторів.

2. Середні цикли за своїм змістом відображають циклічність розвитку не лише виробництва, а й обміну, розподілу і споживання. Це зумовлює багатогранність циклічних коливань, показниками яких є: загальні масштаби виробництва, динаміка національного доходу і валового національного продукту, завантаженість виробничих потужностей, зайнятість, реальні доходи населення. Важливим показником циклічності є рух норми прибутку, а також показники, що характеризують економічну ефективність відтворення [4].

3. Матеріальною основою середніх циклів є фізичне оновлення основних засобів виробництва, насамперед їхньої найактивнішої частини - знарядь праці. Отже, виробництво засобів виробництва виконує в механізмі циклічності базову функцію. У процесі циклічних коливань вони відчують найбільше навантаження. В країнах, де частка галузей першого підрозділу в економіці менша, циклічність за інших однакових умов виявляється менше.

4. Циклічність, що викликана оновленням основних виробничих фондів, не обов'язково призводить до спаду виробництва. Старіння і фізична заміна зношених засобів виробництва не є безпосередньо причиною кризи. Негативні наслідки цих процесів можна регулювати. Економіці внутрішньо притаманні властивості запобігання таким виробничим спадам. Для цього необхідно розмежувати матеріальні основи середньострокових циклічних коливань і безпосередні причини криз. Останніми є внутрішні суперечності ринкової економіки: функціональна відокремленість її структурних елементів і принципова неможливість у зв'язку з цим цілісного макроекономічного регулювання її.

Довгострокові циклічні коливання в економіці були виявлені вченими-економістами ще у другій половині XIX ст.

Найважливішою в теорії довгих хвиль є проблема наукового обґрунтування їхньої матеріальної основи. Матеріальну основу довгих хвиль становить структурне оновлення технологічного способу виробництва. Здійснюється воно двома шляхами: по-перше, еволюційно, коли поліпшуються і вдосконалюються існуючі технології; по-друге, революційне, коли відбуваються якісні зміни в матеріалізації наукових знань. Ці два шляхи доповнюють і замінюють один одного.

Еволюційний шлях дає змогу використати потенціал існуючих технологій і підготувати умови для стрибка в їхньому розвитку. Технічні революції означають перехід до нових технологічних принципів, які потім розповсюджуються еволюційно. Загальнотехнічні революції стають стрижнем революції в продуктивних силах. Одночасно здійснюються стрибки і в розвитку людини як головної продуктивної сили, в зростанні ефективності та продуктивності її праці [8].

Циклічне оновлення технологічних структур продуктивних сил суспільства періодично повторюється, але, врешті-решт, циклічний розвиток продуктивних сил здійснюється під впливом економічних факторів.

Починаючи з першої промислової революції кінця XVIII - першої третини XIX ст. якісні стрибки у зміні базисних поколінь машин і технологій здійснюються у часових межах 40-50-60 років. У цих самих межах і під впливом тих самих матеріально-технічних і економічних факторів здійснюються і довготривалі економічні цикли.

З часів першої промислової революції і до середини XX ст. було три довгі цикли. З початком сучасної науково-технічної революції розпочався четвертий цикл, який триває і тепер. У структурі довготривалих циклів виділяють два етапи роз-

витку - низхідну і висхідну хвилі, або фази. Звідси цикл також має дві фази [4].

Низхідна фаза великого циклу [5, с.332] - період зміни базисних технологій і технологічних структур виробничої системи суспільства - триває 20-25 років. У цей час відбуваються гострі економічні кризи малих і середніх циклів. Один із них утворює вихідний пункт для найбільших вкладень у технічні вдосконалення, які були накопичені попереднім розвитком. Він також бере на себе найбільше навантаження в перебудові економічної структури суспільства, яка адекватна технологічному оновленню виробництва.

Висхідна фаза великого циклу [5, с.332] - період тривалого піднесення економічного та науково-технічного розвитку суспільства. Він триває від 25 до 30 років. У цей час не виключені й циклічні кризи, пов'язані з оновленням виробничих фондів. Розвиваються вони, як правило, на рівні високої кон'юнктури. Період "високого піднесення" - це період масового розповсюдження нових технологій, зародження і розвитку нових провідних або навіть базових галузей економіки. В цій фазі відкриваються додаткові можливості для отримання прибутку, розширення інвестиційного процесу, залучення у виробництво додаткової робочої сили, зростання заробітної плати.

У той самий час із просуванням економіки до верхньої точки великого циклу в народному господарстві починають нагромаджуватися й протидіючі тенденції. Зростання органічної будови виробництва посилює дію тенденції норми прибутку до зниження. Зростає напруження на ринку позикового капіталу, підвищуються відсоткові ставки. Нагромаджуються інші суперечності, які вже неможливо розв'язати на еволюційній основі технологічного оновлення виробництва. Починається глибока криза, яка є початком нової, низхідної, фази великого циклу.

Поряд із створенням наукових основ довгострокового прогнозування економічної структури суспільства теорія довгих хвиль дає змогу виявити також фундаментальні закономірності розвитку тієї чи іншої економічної системи [6]. Взаємозалежність між зміною базисних технологій (великих циклів) і глибинною перебудовою виробничих відносин, наприклад підприємницького виробництва, має такий вигляд: першому технологічному циклу (довгій хвилі) відповідає домонополістичне підприємництво, засноване на вільному ринково-конкурентному механізмі; другій довгій хвилі - монополістичне підприємництво з ринково-конкурентним господарським механізмом, який монополістичне регулюється; третій хвилі - період державно-монополістичного підприємництва з дер-

жавно-монополістичним конкурентно-ринковим механізмом господарювання.

Великі цикли притаманні як країнам з розвинутою ринковою економікою, так і країнам командно-адміністративної системи. Глибина кризових потрясінь економіки колишнього СРСР і східноєвропейських країн, яка припала на другу половину 80-х - початок 90-х років, зумовлена не тільки деформаціями командно-адміністративної системи. Ці економічні потрясіння були пов'язані з необхідністю докорінного технологічного переозброєння виробництва, викликаного новим етапом науково-технічної революції [6].

На відміну від промислово розвинутих ринкових країн, де циклічні фактори довгих хвиль виявилися в середині 70-х - на початку 80-х років, часові межі в країнах командно-адміністративної системи зсунулися приблизно на десятиліття. Головним фактором цього відставання став більш низький рівень розвитку техніки і технології [1].

Отже, існує й об'єктивна зумовленість спільності ряду перетворень механізмів управління, організаційно-економічних структур і форм власності у країнах з різним економічним устроєм. Питання не в самій проблемі, а у формах і методах її розв'язання. Щодо України, то тут глибока економічна криза не є ні циклічною, ні довгохвильовою. Вона є частиною всеохоплюючої кризи, яка витікає з: по-перше, структурної трансформації народногосподарських пропорцій у зв'язку з розпадом колишнього єдиного виробничого простору в рамках СРСР і порушенням колишніх виробничих зв'язків та не створенням відповідних економічних; по-друге, трансформації економічної системи в цілому та, по-третє, з практичної некерованості цими трансформаційними процесами на макро-рівні в умовах, коли національна держава тільки формується.

Криза як один із факторів циклічного розвитку

Криза є найскладнішою та найсуперечливішою фазою економічного циклу. З нею, з одного боку, пов'язані руйнівні сили: скорочення виробництва, масові банкрутства, безробіття, зниження життєвого рівня, наступ на соціальні завоювання трудящих і демократію, політичне напруження, а з другого - криза виконує творчу функцію: циклічні коливання ділової активності є однією з умов економічного зростання, а сама криза - активною складовою частиною творчого процесу. Прискорюючи відмирання застарілих економічних систем, вона одночасно є важливою ланкою, що прискорює технічне і технологічне оновлення виробництва, структурну перебудову економіки.

Звідси випливає висновок про те, що антициклічне регулювання має свої межі, оптимальні норми, а штучне переривання кризи не завжди обґрунтоване.

Основною фазою, що формує і визначає характер і тривалість економічного циклу, найвідчутнішою за своїми соціально-економічними наслідками, є криза (рецесія¹), стискання, падіння (рис. 2).

Вона характеризується [3, с.363]:

- порушенням макроекономічної рівноваги, розбалансуванням взаємодіючих структур;
- перевиробництвом із наступним падінням обсягів виробництва, нагромадженням товарних мас в оптовій торгівлі;
- падінням товарних цін;
- зростанням безробіття, збільшенням незайнятих виробничих потужностей;
- падінням рівня реальної заробітної плати, інших доходів, прибутків підприємств, життєвого рівня населення;
- зниженням платоспроможного попиту населення, зменшенням обсягів оптової та роздрібно-ї торгівлі;

- крахом грошово-кредитних зв'язків;
- наростанням системи взаємних неплатежів;
- кредитним напруженням, злетом норми позикового відсотка;
- нестачею грошової маси, високими темпами інфляції;
- масовим знеціненням капіталу, завмиранням інвестиційних процесів;
- падінням курсу акцій, біржовою панікою;
- масовим банкрутством підприємств;
- зростанням соціальної напруженості у суспільстві тощо.

Кризові явища продовжують наростати до моменту відновлення макроекономічної рівноваги на її найнижчих рівнях (коли процес падіння припиняється і розпочинається фаза депресії, відрізок В- В₁). Двоїста природа кризи виявляється в тому, що, з одного боку, вона є наслідком внутрішніх суперечностей системи, а з іншого - формою їх розв'язання, виконуючи функцію оздоровлення (санациї) економічної Системи.

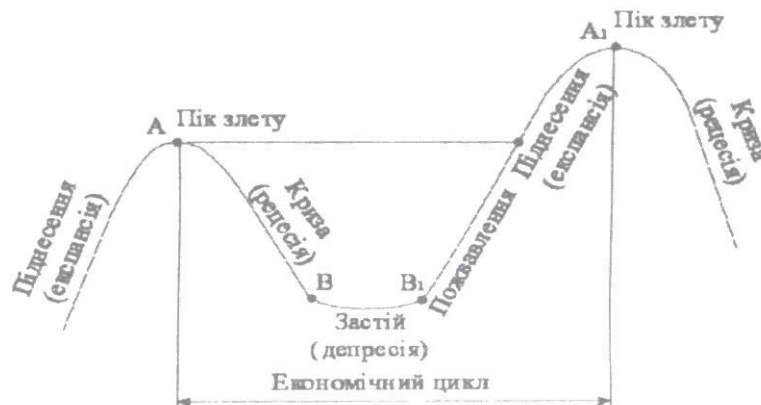

Рис.2. Фази економічного циклу в їхній послідовності та взаємозв'язку [5, с.330]

Депресія (застій, стагнація²) може бути досить довготривалою, вона характеризується післяшовковою ситуацією. Основними її ознаками є:

- стабільність виробництва, але на найнижчому рівні;
- призупиняється падіння цін, вгамовуються інфляційні процеси;
- зберігається високий рівень безробіття, кількість робочих місць не збільшується, рух капіталу нежвавий, відсутні нові інвестиції, норма позикового відсотка висока;

починають відновлюватися господарські зв'язки; стабілізуються і поступово зменшуються товарні запаси.

Внаслідок цього помітні поступове поширення реанімаційних процесів, наростання позитивних тенденцій.

Розпочинається фаза пожвавлення. Серед її основних виявів слід назвати:

- початок оновлення основного капіталу, модернізації виробництва;
- відновлення інвестиційного процесу; активізацію сукупного попиту;
- підвищення рівня виробництва, скорочення безробіття;
- зростання позикового відсотка, товарних цін

Застій змінюється економічним зростанням, пожвавлення охоплює все більшу кількість. під

¹ Рецесія – це стан економіки, коли обсяг ВВП стає меншим, що свідчить про спад або зниження темпів його розвитку [5, с.335]

² Стагнація – фаза економічного циклу (може бути тривалою), протягом якої завершується формування умов для пожвавлення економічної діяльності [5, с.334]

приємств, галузей, сфер економіки, зростають доходи населення, прибутки підприємств. Відновлюється докризовий стан економіки.

Економіка входить у фазу піднесення (експансії, ажіотажного буму) і досягає своєї найвищої точки, піку розвитку (точка А₁), параметри якого значно перевищують попередній. Піднесення характеризується масовим оновленням і розширенням основного капіталу, реконструкцією старих виробничих потужностей і новим будівництвом; нарощуванням обсягів національного виробництва, активним інвестиційним процесом, стрімким зростанням прибутків, сукупного попиту; гарячковим зростанням цін; повною зайнятістю, суттєвим підвищенням заробітної плати, наростанням нестачі робочої сили, сировинних ресурсів; розвитком кредитно-фінансових операцій, спекулятивних біржових ігор тощо. Все це призводить до "перегріву" економіки, посилення диспропорційних явищ, зростання передумов майбутнього падіння, нового економічного циклу, наступного витка соціально-економічного розвитку суспільства.

Сучасний економічний цикл має суттєві відмінності [15]. Розглянемо основні з них:

дія і вплив фази циклу виходять за національні межі;

посилюється державно-монополістичне регулювання циклічних процесів;

підвищується роль соціальних аспектів у механізмі антициклічного регулювання;

фази пожвавлення і піднесення триваліші та інтенсивніші, фази спаду і депресії менш глибокі та тривалі;

науково-технічна революція, структурна перебудова економіки впливають на частоту криз: період їх повторювання скоротився спочатку з 10-14 до 5-7 років, а сьогодні кризові явища повторюються через 1-2 роки;

нерегулярність коливань, розмитість меж між фазами, випадіння окремих фаз (після кризи, наприклад, може зразу розпочатись пожвавлення);

темпи піднесення невисокі - 2-3 відсотки на рік, в умовах піднесення залишається значна кількість безробітних;

основні економічні параметри менш динамічні, соціально-економічні процеси відбуваються повільніше;

суперечливе поєднання асинхронності та синхронності соціально-економічних процесів у різних країнах;

зниження ролі циклічних факторів у динаміці цін; глибока криза, стагнація виробництва можуть супроводжуватися зростанням цін, посиленням інфляційних процесів;

переплетіння циклічних криз із нециклічними, синхронізація і взаємодія економіко-соціальних коливань, кризових явищ і природно-економічних циклів;

частішими і серйознішими за своїми наслідками стають нециклічні коливання, сутність яких вивчена недостатньо, а отже, відсутні ефективні методи регулювання їх;

кризові явища охоплюють нові сфери і рівні (галузі нематеріального виробництва, індустрію відпочинку тощо).

Особливості сучасного економічного циклу потребують удосконалення механізмів антикризового регулювання, пошуку нових, дієвіших методів і важелів пом'якшення циклічних коливань.

Внаслідок дії різноманітних груп факторів в економічному циклі досить складно виділити всі чотири фази [5, с.331]. Відбувається поступове злиття фази кризи з фазою депресії, а фази пожвавлення - з фазою піднесення, і цикл починає функціонувати як двофазний. Для першої фази властиве сходження вниз, для другої - піднімання.

Матеріальною основою малих циклів є процеси, що відбуваються у сфері грошових відносин [3, с.370]. Малі цикли розмежовуються грошовими кризами, що повторюються з певними закономірностями. Вони характеризуються особливою гостротою та інтенсивністю, або накладаються на промислові кризи, або мають самостійний розвиток.

Загальні грошові кризи безпосередньо пов'язані з виробничим циклом і є елементом загальних економічних криз.

Специфічні грошові кризи розгортаються на основі суперечностей, внутрішньо притаманних грошовій системі, і утворюють власне джерело її саморозвитку.

Розмежування криз досить відносно. Воно потрібне з точки зору виявлення змістовних характеристик кожної з них.

За змістом грошові кризи виступають як кризи сфери грошового обігу і кризи сфери кредиту. Оскільки грошовий обіг у значній своїй частині функціонує у вигляді кредитних засобів обігу, то грошові кризи фактично є кризами кредитно-грошової системи. Вони частіше зароджуються у фазах пожвавлення і піднесення промислового циклу. Під час масового оновлення виробничих фондів різко зростає попит на кредитно-грошові ресурси. Це викликає розбухання кредитної заборгованості підприємств, призводить до зростання банківського відсотка, збільшення масштабів фіктивного капіталу, посилює інфляцію та спричинює біржові потрясіння. Розпочинається грошова криза. Конкретними формами вияву її є кризи платіжних засобів, позикового капіталу та грошового обігу.

Головними чинниками зміни структури суспільного виробництва під впливом циклічного розвитку процесу відтворення є фази кризи і поживлення. У кризовій фазі відбувається скорочення обсягу продукції, яка випускається, зменшуються масштаби капіталовкладень, різко знижується рівень зайнятості. Все це знаходить своє вираження, по-перше, у припиненні функціонування технічно застарілих підприємств та морально зношеного обладнання; по-друге, у погіршенні фінансового стану господарських одиниць, найчастіше тих, що не витримали конкурентної боротьби через низьку технічну оснащеність. Непридатні види та підвиди виробництва у фазі піднесення замінюються на нові, прогресивніші.

Регулювання циклічного розвитку

Сучасна ринкова економіка функціонує в умовах активного впливу на неї держави [7, с.162]. Державний вплив на економіку здатний істотно вплинути на хід економічного циклу, змінюючи характер економічної динаміки: глибину і частоту криз, тривалість фаз циклу і співвідношення між ними. Державне регулювання спрямоване на зм'якшення циклічних коливань, тому воно носить антициклічний характер. Найважливішими методами, за допомогою яких держава впливає на економічний цикл, виступають кредитно-грошові і бюджетно-податкові важелі. Під час кризи державні заходи спрямовані на стимулювання виробництва, а під час підйому — на його стримування. Так, з метою ослаблення «перегріву» економіки держава у фазі підйому сприяє подальшому подорожчання кредиту, вводить нові податки, підвищує старі, скасовує прискорену амортизацію і податкові пільги на нові інвестиції. В умовах кризи, навпаки, державні заходи спрямовані на здешевлення кредиту, скорочення податків, на прискорену амортизацію і податкові знижки на нові інвестиції.

Таким чином, сучасний механізм самонастроювання ринкової економіки через циклічні кризи змінюється під впливом державного впливу. Відбувається переплетення стихійно-ринкового механізму функціонування економіки у формі циклічних криз зі свідомим державним впливом на відтворювальний процес.

Не можна не відзначити особливості сучасних циклічних криз, що зв'язані з кризою державного регулювання [3, с.392]. Останнє одержало вираження в неспроможності антициклічної політики держави, у банкрутстві теорій і практики впливу на циклічний розвиток, у невідповідності офіційно проголошених цілей державної політики фактичним результатам регулювання економіки (замість росту економіки — його падіння, замість повної

зайнятості — масове безробіття, замість стабільності цін — хронічна інфляція і т.д.). У результаті економічна діяльність держави стала додатковим фактором нестійкості економіки.

Криза державного регулювання економічного розвитку зажадала від уряду розвинених країн шукати вихід зі сформованої ситуації, але не шляхом відмовлення від державного регулювання циклічного виробництва, а за допомогою перебудови його форм і методів. Антициклічна спрямованість державної політики змінилася антиінфляційною [3, с.371].

Висновки

Ринковій економіці властива нестабільність. Аналіз економік капіталістичного світу, як і сьогодення, свідчить, що періоди процвітання економічних систем різних країн світу змінюються падінням обсягів виробництва і доходів, зростанням безробіття, інфляційними та дефляційними процесами. Явища періодичного порушення та відновлення рівноваги, як виявилось, відбуваються в певній логічній послідовності та з певною періодичністю. Економічна криза - це складний комплекс явищ, що відбуваються в логічній послідовності. Перед кожною кризою спостерігається розширення виробництва і зростання товарних цін. Потім ціни падають, а в сфері грошово-кредитного обігу починаються зміни, які завершуються повною руйнацією кредиту. Явища, що відбуваються на грошовому ринку в період зростання економіки та в період її спаду настільки типові, що їх можна передбачити завчасно.

В історії міжнародних відносин та розвитку капіталістичного суспільства можна спостерігати деяку закономірність виникнення та загострення економічних та фінансових криз. Починаючи з 1778 року, майже кожні 10-20 років спостерігається тенденція розвитку криз різного характеру (перша світова економічна криза, криза фондової біржі в Нью-Йорку, світова економічна криза, Велика депресія, перша енергетична криза, мексиканська, азіатська, російська, аргентинська, світова фінансова криза).

Світову ж фінансову кризу сьогодення можна порівняти із сильним землетрусом. Його епіцентр припав цього разу на Сполучені Штати Америки. Обвал ринку нерухомості, стрімке зростання кількості неповернених кредитів, банкрутство кредитних фондів, списання світовими банками сотень мільярдів доларів збитків, обвал фондових ринків, ріст цін на енергоносії, прискорення темпів світової інфляції та зниження темпів росту світової економіки - всі ці події є взаємопов'язані і відбулися за період менше 1 року. Фактично, надзвичайно тісна взаємопов'яза-

ність та переплетеність фінансових систем призвела до того, що криза на американському ринку переросла у кризу світової економіки.

В цілому світова фінансова криза не така вже й страшна як її висвітлюють ЗМІ та фінансові спе-

кулянти, які вміло заробляють на панічних настроях населення. Якщо ж сьогодні плідно й злагоджено попрацювати всім гілкам влади та бізнесу, то українська економіка вже через 2-3 роки може вийти на новий рівень розвитку.

Список використаних джерел:

1. Савченко А.Г. Макроекономіка: Підручник. - К.: КНЕУ, 2005. - С. 258-267.
2. Рогач О.І Міжнародні фінанси: Підручник - К.: Либідь, 2005. - 784 с.
3. Макроекономіка: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. - К.: Знання, 2007. - 703 с.
4. Сакс Дж. Д., Ларрен Ф.Б. Макроэкономика. Глобальный подход: Пер. с англ. - М.: Дело, 1996. - С. 560-636.
5. Політична економія: Навч. посібник / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєв та ін.; За ред. Д-ра екон. наук, проф. К.Т. Кривенка. - К.: КНЕУ, 2001. - 508 с.
6. Туган-Барановский М.И. Избранное. Периодические промышленные кризисы. Общая теория кризисов. - М.: Наука: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1997. - Ч.П. - Гл. 5.
7. Перехідна економіка: Посібник. - К.: Видавничий центр «Академія», 2004. - 512 с. (Альмамагер)
8. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. - 7-ме вид., стер. - К.: Знання-Прес, 2008.-С. 445-455.